

ZORISLAV HORVAT

SAČUVANI NADGROBNI SPOMENICI NEKIH SENJANA I OSOBA ZNAČAJNIH ZA POVIJEST SENJA – U SENJU I DRUGDJE

Zorislav Horvat
Zagrebačka 17
HR 10340 Vrbovec

UDK: 726.8(497.5 Senj)"14/15"
Izvorni znanstveni članak
Ur.: 2002-05-14

Senjani su, kao i ostali u srednjem vijeku, bili pokapani u crkvama, pod svojim nadgrobnim pločama. Nije ih mnogo ostalo zbog raznih nedaća: ratova, pregradnji, nerazumijevanja. Najveću je štetu napravilo njemačko bombardiranje 1943. Neki Senjani ili ljudi vezani uz Senj, pokapani su i drugdje, pa i izvan Hrvatske, na teritoriju današnje Republike Slovenije. Ovdje se govori o nadgrobnim pločama iz razdoblja srednjeg vijeka, sve do sredine 16. st., i to onima koje su koliko-toliko sačuvane.

Nadgrobni spomenici, postavljeni u crkve – župne ili redovničke – jedan su od najčešćih kamenih artefakta srednjeg vijeka. Naravno da ni Senj nije bio iznimka, a Senjani, oni plemeniti, knezovi Krčki Frankopani, uskoci i obični građani, pokapani su pod takvim pločama u franjevačkim crkvama – starijoj izvan gradskih zidina i u novijoj "intra muros", zatim u dominikanskoj crkvi sv. Nikole, u katedrali pa i drugdje.¹ Nas bi ovom prigodom zanimale nadgrobne ploče iz razdoblja srednjeg vijeka: iz 14./15. pa sve do sredine 16. st., ali bez onih iz novije franjevačke crkve.² Neke nadgrobne ploče i njihove tekstove

¹ A. GLAVIČIĆ, 1992, 83.

² Ulomci nadgrobnih ploča i drugih pojedinosti iz novije franjevačke crkve sv. Franje pohranjeni su u Muzeju sakralne baštine, Gradskom muzeju te u Nehaju. O njima vidi: B. LJUBOVIĆ, 1997.

spominju stariji autori: M. Magdić, I. Kukuljević Sakcinski, P. Tijan i drugi, no kako nisu sačuvane, ne bismo ih ovom prigodom obrađivali.

Nadgrobne ploče možemo podijeliti u nekoliko grupa:

A – Nadgrobne ploče Senjana iz senjskih crkava

B – Nadgrobne ploče Senjana i osoba zaslužnih za Senj, a pokopanih negdje drugdje

C – Nadgrobne ploče knezova krčkih, senjskih i modruških.³

A. Nadgrobne ploče iz Senja

- Sipurisa, senjska patricijka (†14. st., prvobitno pokopana u starijoj franjevačkoj crkvi);
- Biskup Ivan de Cardinalibus (†1392., pokopan u senjskoj katedrali)
- Ižota d'Este, supruga Stjepana Frankopana (†1456., prvobitno pokopana u starijoj franjevačkoj crkvi);
- Dominika Betričić (†1508., pokopana na groblju kraj crkve sv. Marije na Artu);
- NN (†15. st. – početak 16. st.) ulomak ploče, vjerojatno iz starije franjevačke crkve, danas u Gradskom muzeju u Senju).

B. Nadgrobne ploče Senjana ili ljudi zaslužnih za Senj, pokopanih izvan Senja

- Martin Mojsijević (†1492., pokopan u crkvi pavlinskog samostana kraj Čepićkog jezera u Istri, ploča se danas nalazi u istarskom Belaju, u kapeli dvorca grofova Auersperga);
- Luka Sartor-Krajač († oko 1520., bio pokopan u franjevačkoj crkvi u Bihaću; ploča je danas u Zemaljskom muzeju u Sarajevu, u BiH);
- Petar Kružić (†1537., pokopan na Trsatu; ploča...?);
- Erazmo Schairer (†1554., pokopan u Ljubljani, danas u Narodnom muzeju u Ljubljani, Republika Slovenija);
- Ivan Lenković (†1569., pokopan u franjevačkoj crkvi u Novom Mestu u Republici Sloveniji).

Najmanje sačuvanih srednjovjekovnih nadgrobni ploča ima u Senju, no i za to postoji objašnjenje: onu prvu, stariju franjevačku crkvu najprije su spalili Turci, a zatim ju je srušio Ivan Lenković, kako ne bi Turcima poslužila

³ Nadgrobne ploče raznih grobnica knezova Krčkih Frankopana ne će biti ovom prigodom obrađivane jer zaslužuju poseban rad: preslaganje, rekonstrukcija ploča i natpisa, opisi i snimanja/prijedlozi za restauraciju.

kao utvrda pri mogućoj opsadi Senja. Srušena je i dominikanska, kasnije pavlinska crkva sv. Nikole, zbog ruševnosti. Katedrala je često obnavljana i preuređivana, a bombardiranje godine 1943. još je više otežalo razumijevanje situacije s nadgrobni pločama. Pri tom bombardiranju stradala je i novija franjevačka crkva, kao i grbovi I. Lenkovića i knezova Frankopana, skupa s množinom nadgrobni ploča, nastalih nakon sredine 16. st.⁴ Iz crkve sv. Marije na Artu potječe ploča s likom senjske građanke Dominike Betričić, no nije sačuvana niti jedna druga, a moralo ih je biti.

A. Nadgrobne ploče Senjana

1. Senjska patricijka Sipurisa (vjerojatno 14. st., nekad u starijoj franjevačkoj crkvi u Senju)

Nadgrobna ploča Sipurise iskopana je pri obnovi crkve sv. Franje 1888. Ploča je valjda bila okrenuta naopako. A. Glavičić pretpostavlja da je pri rušenju stare i gradnji nove franjevačke crkve ploča prenesena u novu crkvu unutar zidina, i to zbog posve praktičnih razloga: ploča je "reciklirana", tj. pokrivala je neki noviji grob.⁵ Nakon njezina otkrića 1888. prenesena je u dvorište bivšega franjevačkog samostana – za popločenje! Oko 1980., pri betoniranju taraca bivšega samostanskoga klaustera, tada već u zgradi gradske uprave Senja, ploča je ponovno pronađena i smještena u lapidarij u Nehaju (Sl. 1). Nadgrobna se ploča prema tipu slova datira u 14. st.⁶

† S DNE SIPURISE
UXSOR QDA DNI
VERCII ET HEDUM
EIUS

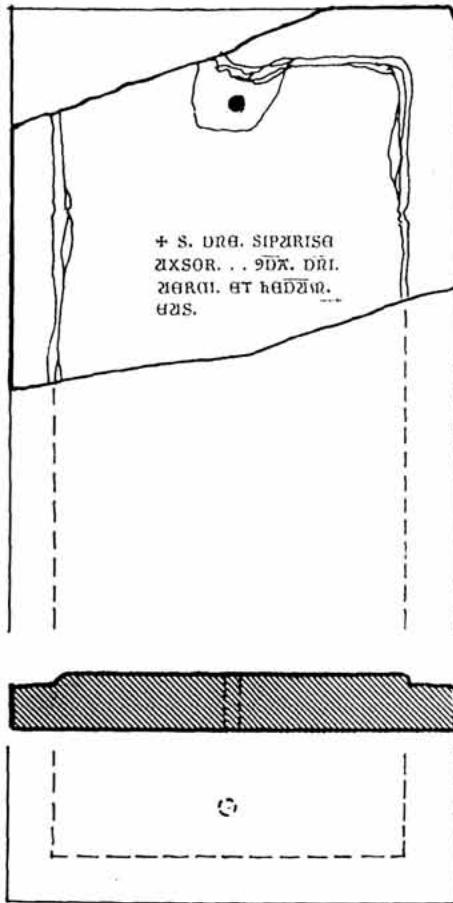
što bi se moglo pročitati kao:

† GROB GOSPOĐE SIPURISE SUPRUGE POKOJNOG GOSPODINA
VERCIJA I NJEGOVIH NASLJEDNIKA.

⁴ B. LJUBOVIĆ, 1997, 1-3, te izvadci iz nekih projekata na kraju rukopisa.

⁵ A. GLAVIČIĆ, 1992, 86, bilj. 18.

⁶ I. KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, 1891, 239; B. LJUBOVIĆ, 1997, 35.

Sl. 1. Senj, nadgrobna ploča patricijke Sipurise, vjerojatno iz starije franjevačke crkve, danas u Gradskom muzeju u Senju (crtež Z. Horvat, tekst I. KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, 1891.)

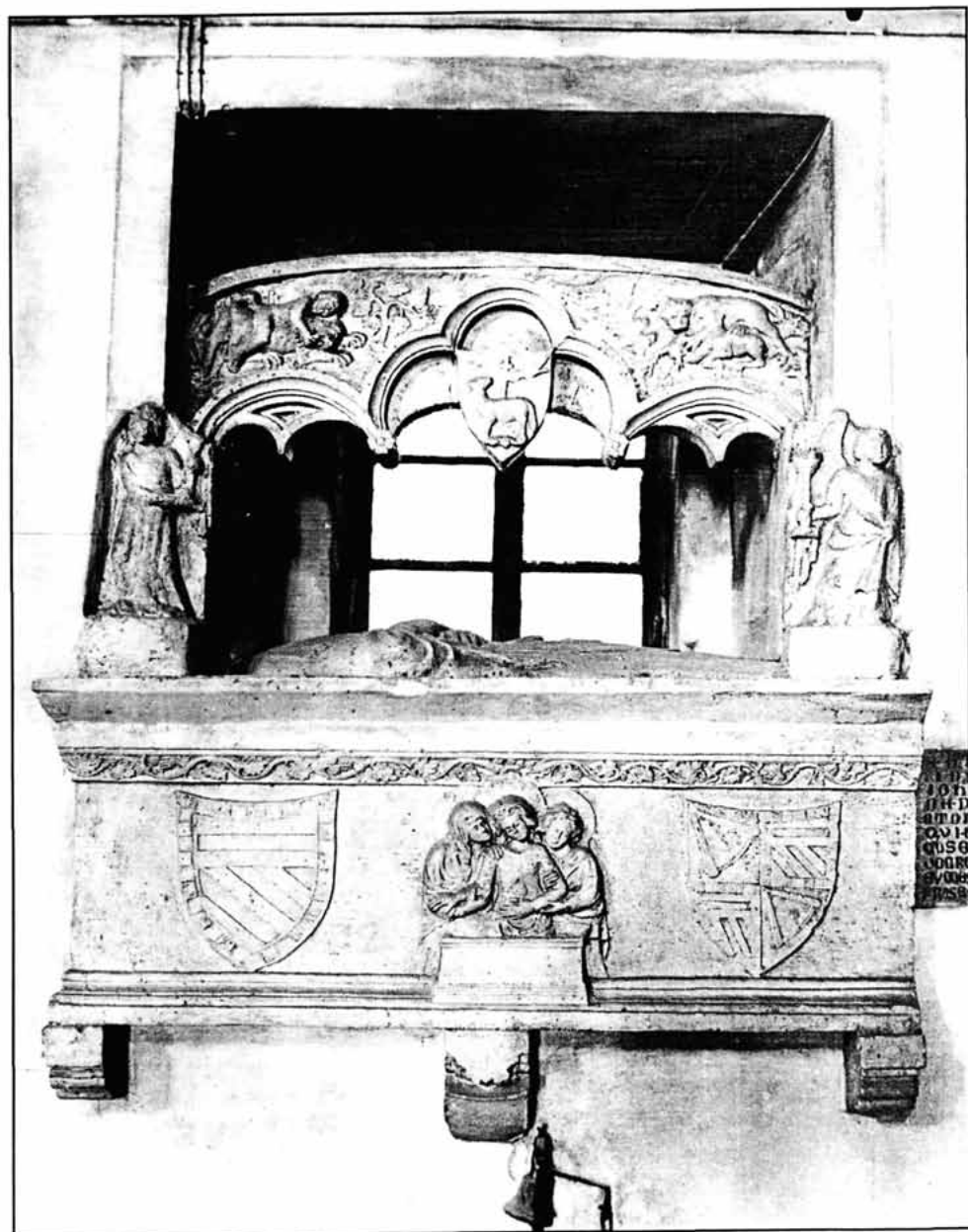
Karakteristično je da ovu ploču ne poznaje M. Magdić, pa se može zaključiti da u njegovo doba još nije bila vidljiva.⁷

Sačuvan je gornji dio ploče, približno 1/3: ako je širina 84 cm, visina ploče bila bi dvostruka, tj. 168 cm. Uokolo sačuvanog ruba ploče teče nepravilan, upušteni rub, koji je vjerojatno nastao prilagođivanjem pri ugrađivanju na novo mjesto u novijoj franjevačkoj crkvi, bilo da je ploča poslužila kao pokrov jednoga novoga groba, bilo tek za popločenje. Poprečni trokutasti utor vjerojatno je izveden pri popločivanju dvorišta bivšega franjevačkog samostana krajem 19. st. Posve pri vrhu ploče je rupa, vjerojatno od učvršćivanja alke za dizanje i spuštanje ploče na grobnicu. Dok je ploča bila čitava i na svom mjestu, vjerojatno je u donjem dijelu bila providena još jednom alkom. S obzirom na vjerojatni nastanak ploče sredinom 14. st., nije vjerojatno da je na ploči još štogod bilo uklesano, npr. grb.

2. Ivan i Leonard de Cardinalibus (†1392.; pokopani u senjskoj katedrali)

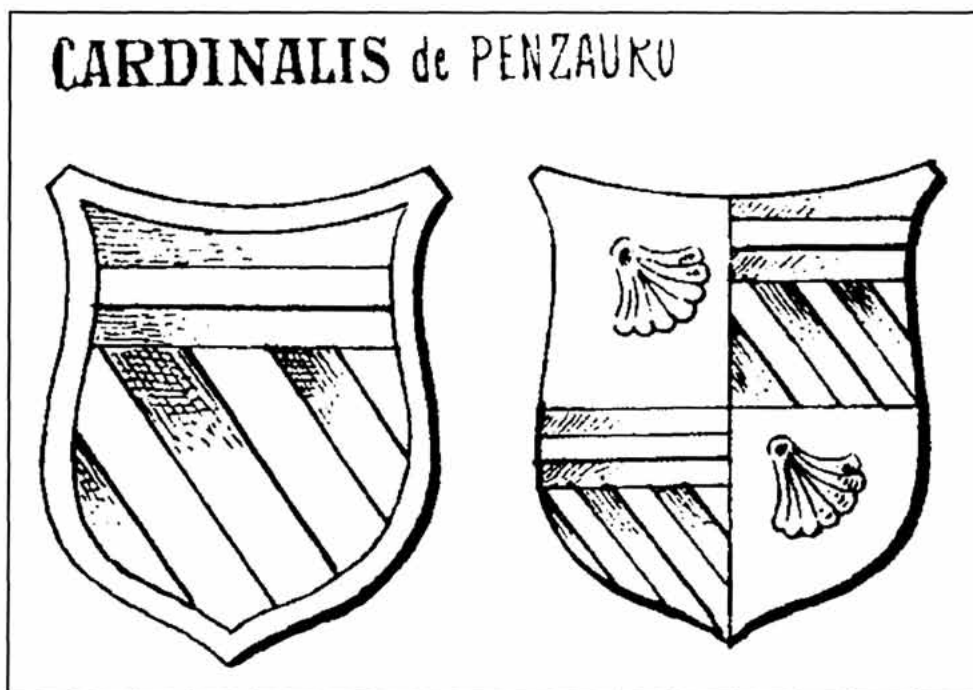
Danas je na svom prvobitnom mjestu jedino još ploča (dva) biskupa de Cardinalibus de Pensauro, a nalazi se u lijevom zidu svetišta katedrale, u prozorskoj niši iznad vratiju prema sakristiji (Sl. 2). Odmah recimo da se ovdje ne radi samo o nadgrobnoj ploči već i o dosjetljivu smještaju sarkofaga u prozorsku nišu.

⁷ M. MAGDIĆ, 1877.

Sl. 2. Senj, katedrala, grobni spomenik senjskih biskupa Ivana i sinovca Leonarda de Cardinalibusa (iz 1392.) (foto Đ. Griesbach, 1934, fototeka HAZU, Zagreb)

Plastično je obrađena bočna stranica, okrenuta prema prostoru svetišta, te gore, poklopac sarkofaga – grobnice. Iznad te "viseće" grobnice postavljen je ukrasni navoj, baldakin, što sve skupa podsjeća na rimsku edikulu. Prednju ploču grobnice nose tri profilirane kamene konzole, od kojih je ona srednja bila bogatije ukrašena i heraldičkim štitom. Na bočnoj stranici grobnice isklesana su dva grba – biskupa Ivana de Cardinalibusa te njegova nećaka Leonarda,⁸ koji ga je naslijedio u biskupskoj časti (Sl. 2, 3).

Sl. 3. Grbovi biskupa Ivana i Leonarda de Cardinalibusa (I. BOJNIČIĆ, 1899, T-158)

U sredini bočne ploče grobnice je reljef s mrtvim Kristom, kojega iz groba vade Majka Božja i sv. Ivan. Gore i dolje je profilirani vijenac, a onaj gornji još ima pojas, ukrašen listićem i grozdovima. U prostoru prozorske niše horizontalno je postavljena ploča s prikazom biskupa na odru. Iznad grobnice, već unutar prozorske niše je "baldakin", ukrašen reljefima, dekorativnim kružištem i heraldičkim štitom s janjetom koje drži zastavu s križem. Lijevo i

⁸ I. BOJNIČIĆ, 1899, 219, T-158; E. LJUBOVIĆ, 1988, 49-50.

desno od heraldičkog štita su reljefi, jedan s lavom, koji u zubima drži jelena, a drugi opet s lavom, kojeg neki ratnik (Herkul?) pokušava svladati. Rudimentarno kružište je trostruko te ima karakteristike venecijanske gotike. Lijevo i desno od sarkofaga, na rubu prozorske niše, stoje dva anđela koji oblikovno povezuju sarkofag i baldakin u cjelinu; anđeli u svojim rukama drže svijećnjake. Ove su dvije skulpture dosta grubo izrađene, grublje od ostalog, kao da su nedovršene; možda su one tu tek improvizacija, tj. možda potječu s nekoga drugog objekta. Lijevi anđeo vizualno pokriva glavu skulpture biskupa de Cardinalibusa, koja se uz to nalazi u maloj niši u lijevoj špaleti prozora. Ploča s reljefom biskupa iz prostora svetišta slabo je vidljiva s obzirom na to da je podignuta oko tri metra nad podom, u najboljem se slučaju nazire obris biskupa s prekrštenim rukama na truhu.

Natpis desno uz grobnicu biskupa de Cardinalibusa, na posebnoj manjoj kamenoj ploči, glasi:⁹

† HIC · JACET · REVERENDVS
IN · CRISTO · DNO · PATER · DOMINVS
JOHANNES · DE CARDINALIBVS
DE · PENZAVRO · DECRETORVM · DO-
CTOR · EPISCOPVS · SEGNIENSIS
QVI · OBIIT · M · CCCLXXXII · DIE · II · APRILIS
QVOD · SEPVLCRVM FECIT · FIERI · R · DONS · LEONARDVS
DECRETORVM · DOCTOR DICTI · DNI · JOHANNIS · VEPOS · ET
SVCCESOR · IN · EPISCOPATVM · IMMEDIATVS · ETIAM
PRO SE PRO · IPSIS · DEVM · ORATE · DEVOTE

U hrvatskom prijevodu:¹⁰

OVDJE LEŽI POŠTOVANI U KRISTU OTAC GOSPODIN IVAN DE
CARDINALIBUS IZ PEZARA, DOKTOR KANONSKOG PRAVA,
BISKUP SENJSKI, KOJI JE PREMINUO 2. TRAVNJA 1392. OVAJ JE
GROB DAO NAČINITI POŠTOVANI OTAC GOSPODIN LEONARD,
DOKTOR KANONSKOG PRAVA, REČENOG GOSPODINA IVANA
NEČAK I NEPOSREDNI NASLJEDNIK U BISKUPSKOJ SLUŽBI.
MOLITE BOGA ZA SEBE I ZA NJIH PREDANO.

⁹ Tekst prema: M. MAGDIĆ, 1877, 16-17.

¹⁰ Preveo M. KRUIHEK, na čemu mu ovom prigodom zahvaljujem.

Zanimljivo da su oba biskupa de Cardinalibus bila, prije nego su postali senjski biskupi – kanonici zagrebačkog kaptola, a Ivan de Cardinalibus čak je posjedovao kuću u zagrebačkom Gradecu i uživao predij u sesvetskoj župi!¹¹ Leonard de Cardinalibus bio je uz to i ostrogonski vikar "in spiritualibus" ostrogonskog nadbiskupa Ivana III. de Osl, koji je pak neko vrijeme bio i zagrebački biskup (1386-?).¹²

Oblikovanje grobnice biskupa de Cardinalibus u nas je prilično rijetko, iako nalazimo tragove takve "višeće" zidne grobnice u susjedstvu, u bivšoj, sad već nepostojećoj pavlinskoj crkvi kraj Novog Vinodolskog.¹³ Zatim, slična je bila i grobnica Katarine Marije, kćeri Ivana VII. Frankopana, u franjevačkom samostanu na Košljunu, na otoku Krku.

Po mišljenju Lj. Karamana radi se o talijanskim utjecajima,¹⁴ a po A. Schneideru, grobnica je "tipičan" primjer gotičkoga firentinskoga zidnog groba ranog trecenta.¹⁵ Tim talijanskim utjecajima ne trebamo se čuditi s obzirom na talijansko podrijetlo obaju biskupa de Cardinalibus de Penzauro, jer potječu iz Pesara na drugoj obali Jadrana.

Oblikovanje grobnice govori o osrednjem majstoru, čije je djelo Lj. Karaman stavio u ono "granične sredine,"¹⁶ majstor se prilagodio mogućnostima i željama sredine te skućenom prostoru senjske katedrale. Grobnica biskupa de Cardinalibus pojednostavljena je grobnica onih u Italiji ali i Dalmaciji, iz njihovih značajnijih sakralnih objekata.¹⁷ Za senjske prilike ona je bogato koncipirana.

Napomenimo da se u starijoj franjevačkoj crkvi u Senju vjerojatno nalazila – po mišljenju D. Vukičević Samaržije povodom izložbe o djelovanju franjevaca u nas¹⁸ – grobnica ukrašena skulpturama, vjerojatno Ivana VI. Frankopana. Nakon rušenja starije franjevačke crkve sredinom 16. st. neke su skulpture sačuvane i bile ugrađene u zapadno pročelje novije franjevačke crkve u Senju (Sl. 19). Recimo još da su ove skulpture bile vrlo kvalitetne izrade.¹⁹

¹¹ LJ. IVANČAN, 1925, 105.

¹² LJ. IVANČAN, 1925, 106-108.

¹³ Z. HORVAT, 1999, 156-158; VJ. KLAIĆ, 1901, 292.

¹⁴ LJ. KARAMAN, 1963, 43.

¹⁵ B. i E. LJUBOVIĆ, 1996, 41.

¹⁶ LJ. KARAMAN, 1963, 43.

¹⁷ Npr. katedrale u Splitu, Trogiru...

¹⁸ D. VUKIČEVIĆ-SAMARŽIJA, 2000, 168.

¹⁹ Ovom ih prigodom ne bismo obrađivali.

3. Ižota d'Este (†1456.; nadgrobna se ploča prvobitno nalazila u staroj franjevačkoj crkvi izvan zidina).

Sl. 4. Senj, nadgrobna ploča Ižote d'Este (†1456.), nekoć u franjevačkoj crkvi (Fototeka Ministarstva kulture, INDOK za zaštitu kulturne baštine, Zagreb)

Pri bombardiranju Senja 1943. stradala je i ploča Ixote (Ižote) d'Este, supruge kneza Stjepana Frankopana. Danas su sačuvana tek dva manja ulomka ove ploče, jedan je u Muzeju sakralne baštine u Senju, a drugi je u kaštelu Nehaju.²⁰ Ploča je bila uzidana u lijevu stranu svetišta crkve sv. Franje, iza oltara, te joj je nedostajao donji dio (Sl. 4). Poznat je tekst s ruba ploče, pisan humanistikom:

HIC IACET CORPVS MAGNIFICE DOMINE IXOTE
FILLIE.....SSIEQVE \ CQMITIS MCCCCLVI DIO XXVI MENS IS
IANVARII²¹

U prijevodu bi to bilo:

OVDJE POČIVA TIJELO PREČASNE GOSPOĐE IŽOTE KĆERI..... I
(MODRU)ŠKOG KNEZA 1456., DANA 26. MJESECA SIJEČNJA.

Sl. 5. Nadgrobna ploča Ižote d'Este (crtež J. Brunšmida, Arhiv Arheološkog muzeja u Zagrebu)

U Arheološkom muzeju u Zagrebu sačuvan je crtež ovog epitafa J. Brunšmida s početka 20. st., skupa s natpisom (Sl. 5).²² Crtež je vrlo dobar i donosi, u usporedbi s fotografijom, sve relevantne podatke.

²⁰ B. LJUBOVIĆ, 1997, 19.

²¹ Gj. SZABO, 1940, 43.

²² Pri popravku južnog pročelja crkve sv. Križa u Križevcima nađeni su ispod visokih gotičkih prozora broda zazidani omanji gotički prozori, dosta nisko postavljeni, male visine, kao i

Na svom je epitafu Ižota prikazana na odru, s jastukom pod glavom te rukama prekrivenim na trbuhu. Iznad nje je šiljasti luk s tek naznačenim kružištem. U petama luka su mali kapiteli s volutama (jonski?), a koje nose spiralno uvijeni dekorativni stupići. U trokutima između nadvoja i okvira isklesana su dva grba, lijevo knezova Krčkih Frankopana, a desno knezova d'Este. Uokolo ploče teče dosta uzak, jednostavan okvir sa zapisom na humanistici. Odjeća (vjerojatno) odgovara statusu jedne visoke plemkinje, odrasle u Italiji: o njoj je već pisala R. Matejčić,²³ te se time ovom prigodom više ne bismo bavili. Zanimljivo je oblikovanje grbova: oni su smješteni u kružne vijence, a ne heraldičke štitove, što očito treba pripisati utjecajima renesanse: s obzirom na odnos živa-mrtva heraldika, takav način smještaja sadržaja grba na jedan potpuno apstraktan način možemo ubrojiti među prve primjere u našoj heraldici. Istina, u Senju je krajem 15. st. isklesano nekoliko grbova u lovorovu vijencu,²⁴ koji je, međutim, još uvijek savijen oko heraldičkog štita.

Stariji autori – I. Kukuljević Sakcinski i Vj. Klaić – donose potpuni tekst s Ižotine ploče, očito zapisan oko 1888., kad se dogodila velika obnova franjevačke crkve, te on glasi²⁵

HIC IACET CORPUS MAGNIFICE DOMINE IXOTE, FILIE QVONDAM
DOMINI NICOLAI MARCHIONIS ESTHENSIS ET CONSORTIS
MAGNIFICI DOMINI STEPHANI SEGNIÉ, VEGLIE, MODRUSSIEQVE
COMITIS ET CE(TERA) (ANNO) MCCCCLVI DIO XXVI. MANSIS
JANVARIJ

Hrvatski bi prijevod glasio:

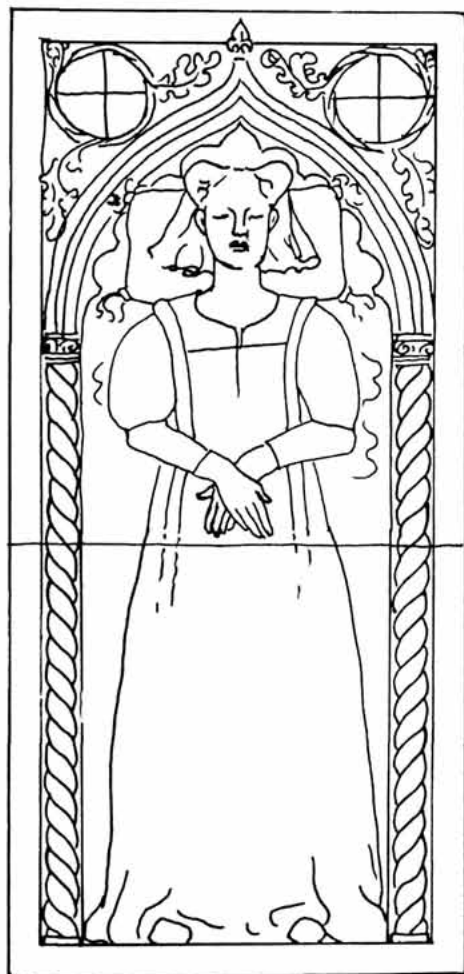
OVDJE POČIVA TIJELO PREČASNE GOSPOĐE IŽOTE KĆERI
POKOJNOG GOSPODINA NIKOLE VOJVODE D'ESTE I SUPRUGE
PREČASNOG GOSPODINA STJEPANA KNEZA KRČKOG,
SENJSKOG I MODRUŠKOG ITD. (GODINE) 1456., 26. DANA
MJESECA SIJEČNJA.

onaj u Knežincu. Crkva sv. Križa u 16. se stoljeću našla izvan gradskih zidova, te je posebno okružena svojim zidinama i polukulama (možda su to bile i palisade!) Vjerojatno su tom prigodom na brodu zazidani veliki stariji gotički prizori i otvoreni mali, nisko postavljeni, kako ne bi stradali od izravnog hitca u slučaju turske opsade. Na crtež me upozorio I. Mirnik iz Arheološkog muzeja u Zagrebu, na čemu mu ovom prigodom zahvaljujem!

²³ R. MATEJČIĆ, 1962, 99-100.

²⁴ Npr. aragonski grb iz novije franjevačke crkve u Senju.

²⁵ I. KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, 1901, 335.

Sl. 6. Nadgrobna ploča Ižote d'Este, pokušaj rekonstrukcije (crtež Ana Horvat)

poslužiti ploča porečkog biskupa Ivana iz Poreča u Eufrazijani, sličnih oblikovnih koncepcija (Sl. 7), a datirana gotovo istom godinom: 1457.

Luk iznad glave biskupa Ivana sedlast je, bez, tragova kružišta, ali prazninu u gornja dva kuta popunjavaju kružni vijenci s tri vitice, kao i na Ižo-

Kako su pri restauraciji franjevačkog samostana sve nadgrobne ploče bile premještene, možda je i Ižotina ploča skraćena zbog nama nepoznatih razloga, pa bi prema tome taj stariji tekst mogao biti točan.

I još: M. Magdić ne spominje tu ploču, no zašto!? Možda je i ona bila okrenuta naopako i tek je pri obnovi 1888. ponovno ugledala svjetlo dana. Veličina ploče Ižote d'Este je prema Brunšmidu 98,5/117 cm: s dosta sigurnosti možemo pretpostaviti približne prvobitne omjere ploče 1:2 i na osnovu toga pokušati nacrtati rekonstrukciju donjeg dijela ploče (Sl. 6). Po logici stvari ondje je bio prikazan donji dio Ižotina tijela, vjerojatno s papučama, koje su virile ispod ruba dugačke haljine. Tordirani stupići mogli su počivati na malim bazama. Rub s tekstilom još je trebao uokviriti donji dio ploče, i to bi bilo sve.

Kasnogotičke stilske pojedinosti – šiljasti sedlasti luk s rudimentarnim kružištem, tordirani stupići – kao i one renesansne (grbovi, kapiteli s volutama, humanistika) govore o autoru, koji je potekao iz venecijanskih strana, ili bar o njegovu školovanju. Za primjer nam može

tinij nadgrobnoj ploči, ali bez grbova.²⁶ Biskupova halja pada do donjeg dijela okvira, a papuče mu se tek naziru.

Za usporedbu imamo i dvije nadgrobne ploče iz katedrale sv. Marije u Krku, jedna je iz kraja 14., a druga s kraja 15. st. Iako sve tri ploče – Ižotina i one iz Krka – imaju dosta zajedničkih nazivnika, ipak se Ižotina izdvaja svojom kvalitetom.

Starija nadgrobna ploča krčkog biskupa Ivana oblikovanjem pripada 14. st., dosta je jednostavna i bez grbova uz glavu pokojnika. Ploča arhiprezbitera A. Schinelle označena je godinom 1496. te je djelo mediteranske umjetnosti. Ploča je od nogu vjernika izlizana, pa se prvobitna finoća izrade gubi. Tu su svi elementi s Ižotine ploče: tordirani stupići, slijepi sedlasti luk, natpis uokolo ploče, grbovi lijevo i desno uz biskupovu glavu. Bitna je dopuna prošireni okvir s viticama, no to je istodobno i posebno dodatak uz ploču. U usporedbi s Ižotinom pločom, starijom od Schinelline za 40 godina, očito je zaostajanje ove krčke, ne samo po izradi nego i po detaljima: oni su zastarjeli, te su šablonsko trajanje jednoga preuzetog oblikovanja, bez kreativnog pristupa. I dok na Ižotinoj

Sl. 7. Poreč, Eufrazijeva bazilika, nadgrobna ploča porečkog biskupa Ivana iz Poreča (snimka preuzeta iz knjige V. EKL, 1980, slika 39 na str. 151, foto Slobodan Tadić)

²⁶ Na jednom dvorišnom portalu u Splitu u luneti je isklesano pola kugle i oko nje vijenac s tri vitice. Čini se da je to opći dekorativni inventar, primjenjiv na različitim pozicijama za "popunjavanje" prazna prostora.

ploči već nalazimo i utjecaje renesanse, Schinellina je ploča, iako kasnija, još potpuno unutar kasnogotičkog manirizma, no dosta mlada.

Ižota d'Este udala se za Stjepana Frankopana 1446., te je, dakle, umrla vrlo mlada 1456. I zaista, lice na ploči lice je mlade žene, no nije vjerojatno da odgovara Ižotinu licu, da je to njezin portret. Po običaju onoga doba to je tek simbolični prikaz umrloga.

4. Dominika Betričić (†1509., nadgrobna se ploča nalazila kraj crkve sv. Marije na Artu)

Nadgrobna ploča senjske građanke Dominike, supruge Bernardina Betričića (ili Bedričića) nekad je stajala na groblju kraj senjske kapele sv. Marije na Artu, a danas je u zbirci kamenih spomenika u Hrvatskom povijesnom muzeju.²⁷

Na ovoj je nadgrobnoj ploči (Sl. 8) prikazan cjelokupni lik Dominike, s glavom položenom na jastuk, prekriženih ruku na trbuhu, dok joj je preko koljena razmotan rotulus s tekstem pisanim humanistikom, latinski:²⁸

D(EO) OP(TIMO)
PIENTISSIMUS MANIBVS
BERNARDINI BETRICIHC²⁹ IVD(ICIS)
CARA DOMINICA
CONIVX TVMVLATVR
HIC MDVIII

Hrvatski bi prijevod glasio:

NAJBOLJEM BOGU! NAJPOBOŽNIJIM RUKAMA BERNARDINA
BETRIČIĆA, SUCA, DRAGA DOMINICA OVDJE SE POKAPA
1509.³⁰

²⁷ J. BRUNŠMID, 1912, 182; R. MATEJČIĆ, 1962, 99-100; M. VALENTIĆ, 1969, 164-165; B. i E. LJUBOVIĆ, 1996, 64.

²⁸ Transkripcija prema: M. VALENTIĆ, 1969, 164.

²⁹ Pisanje BetriciHC umjesto BetriciHC očito je pogreška klesara.

³⁰ M. VALENTIĆ, 1969, 164-165.

Ploča je dobro sačuvana te je izrađena od crvenkaste vapnenačke breče. Veličina ploče je 59/177/20. Čini se da se po njoj nije hodalo, tj. da nije bila u podu, već osovljena uz neki zid, ali možda vani. Osim nešto malo oštećenja uz desni gornji ugao, karakteristično je da je otklesan donji rub, a vjerojatno jer su smetala Dominičina stopala.

Ploča je već ranije privukla pozornost odjećom, u kojoj stručnjaci za odijevanje prepoznaju lokalnu narodnu nošnju, čije elemente nalazimo na Krku i u Novome.³¹ M. Valentić misli da je tu već nazočna renesansna moda; važno nam je utvrditi da i obični građani podižu umjetnički izrađene nadgrobne ploče oblikovane na onda suvremeni renesansni način. Osrednje je to kiparsko djelo izrađeno na konvencionalan način, dosta stilizirano, te vjerojatno ne možemo očekivati da su crte lica individualizirane. Pokojničina haljina u jednostavnim paralelnim naborima tek je simbolično naznačena duga haljina. I napokon ruke: ni tu stari klesar nije bio previše vješt. Renesansno je smještanje teksta na rotulus, tj. koncentriranje teksta, umjesto da ga se vodi po rubu. Slova su lijepa renesansna humanistika – bez obzira na pravopisnu pogrešku s njezinim prezimenom.

Usporedimo li Dominičinu nadgrobnu ploču s onom Ižote d'Este, upada u oči da je glava Dominike dobro pokrivena i umotana, na isti način kao i na narodnoj nošnji žena na otoku Krku. Dok je Ižotina glava slobodna, s vidljivom kosom, tek s malim velom otraga,

Sl. 8. Nadgrobna ploča Dominike Betričić iz crkve sv. Marije na Artu, Senj (foto Hrvatski povijesni muzej, Zagreb)

³¹ R. MATEJČIĆ, 1962, 100-101.

konzervativna je senjska sredina, a i ona okolice, dobro pokrila kosu žena – u čemu treba vidjeti klasne razlike između visoke aristokracije i građana.

Činjenica da je Dominika na nadgrobnoj ploči ipak odjevena u lokalnu narodnu nošnju, govori da je ploča isklesana u Senju, Novome ili Krku! Klesar je tu nošnju morao vidjeti; Dominičina je odjeća klesana prema uzoru u naravi, što ipak ide u prilog umijeću klesara.

5. Ulomak ploče NN u kamenoj zbirci Gradskog muzeja u Senju

Ovaj je ulomak nadgrobne ploče nađen u parapetu topovskog otvora na II. katu kaštela Nehaj: To je gornji desni dio ploče. Kamen ploče je sivi vapnenac, koji je stradao od atmosferilija – s obzirom na mjesto gdje je bio ugrađen – te mu se površina skida u tankim listićima, razlistava se. Gore, pri vrhu, naziru se dva reda glagoljskog teksta, bez posebno označena okvira. Natpis je prilično nečitak, a prema B. Fučiću mogao bi glasiti;³²

.....H.....ĆN?
...GA I (NEGA REDI).

te je na njemu moglo biti napisano ime pokojnika i datum; ono "NEGA REDI" značilo bi – njegovi nasljednici.

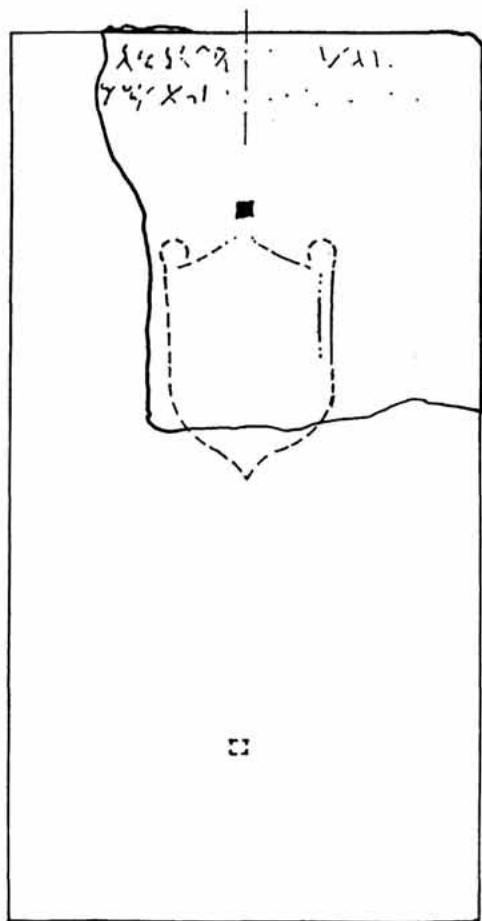
Sl. 9. Senj, Gradski muzej, nadgrobna ploča NN, vjerojatno iz starije razgrađene franjevačke crkve (fotografija preuzeta iz B. FUČIĆ, 1982, slika 531)

³² B. FUČIĆ, 1982, 321.

Ispod teksta je kvadratna rupa, očito za pričvršćenje alke za dizanje ploče, te heraldički štit, također vrlo oštećen, a sadržaj grba je nestao. Oblikom heraldički štit pripada mediteranskom krugu, s palmetom u vrhu te volutama sa strana.

B. Fučić piše da je ploča veličine 92/180/12 cm, no već sam pogled na ploču (Sl. 9) govori da je to vjerojatnije (pretpostavljena) veličina ploče dok je još bila čitava. Autor pretpostavlja veličinu 87/190 cm, no naravno, to je tek samo pokušaj određivanja po podacima kojima se raspolaže.

Sl. 10. Senj, Gradski muzej, nadgrobna ploča NN, vjerojatno iz starije franjevačke crkve, pokušaj rekonstrukcije (crtež Z. Horvat)

O ovoj je ploči pisao i A. Glavičić:³³ po njemu, ploča je pri vađenju iz parapeta nehajske puškarnice prepolovljena, jedan je dio imao tri reda glagoljskog teksta, drugi je dio ploče bio gladak, prazan. Glavičić donosi i vjerojatnu veličinu ploče 90/120/13 cm, dok je dio ploče s natpisom i grbom 68/80/13. Glavičiću su slova toliko izlizana da je nemoguće išta pročitati, no on pretpostavlja da se radi o grobu knezova Krčkih, možda Dujma ili

³³ A. GLAVIČIĆ, 1981-82, 85-87.

Leonarda. Heraldčki štiti s volutama na gornjim uglovima te palmetom u sredini govori o 15., početku 16. st.: takvo oblikovanje heraldičkih štitova odgovara kasnoj gotici – ranoj renesansi. Mislim da se ovdje radi o kasnijoj nadgrobnoj ploči, o nekom drugom odličniku, koji je također mogao biti pokopan u starijoj franjevačkoj crkvi, a ne o nekom pripadniku porodice Krčkih Frankopana. Zatim, odnos glagoljskog teksta, alke za podizanje ploče (tj. rupe koja je preostala) te sam grb govore o specifičnom oblikovanju: vjerojatno je glagoljski tekst naknadno urezan (Sl. 10). U usporedbi s kasnijim "uskočkim" pločama vidimo neke sličnosti, ali i dvije bitne razlike: tekst je smješten nad grbom, a ne ispod grba, te nema kao na "uskočkim pločama" iz sredine 16. st., plastično naglašen okvir. No, je li još postojao i latinski tekst u donjem dijelu ploče, ispod grba?

Ta ploča najvjerojatnije potječe iz starije franjevačke crkve pa je, prema tome, mogla nastati tijekom druge polovice 15., početkom 16. st. Neizlizanost ploče, slabija vrsta kamena i naknadno urezani glagoljski tekst sugeriraju mogućnost da je grobnica iz koje potječe ova ploča, bila – višetažna, tj. da je ova ploča bila pokrovom jedne niže etaže grobnice...Višetažne grobnice bile su u uporabi, pa je npr. brod franjevačke crkve u Grebenu na Sani bio njima potpuno ispunjen.³⁴ Obnova župne crkve u Sotinu, koju je nedavno vodio Hrvatski restauratorski zavod iz Zagreba (Đ. Šimičić), otkrila je također jednu takvu grobnicu u svetištu sotinske župne crkve. Dakle, pokapanje u grobnice u više etaža ne bi bila novost.

I na kraju važna napomena: ovo je jedina – sačuvana – nadgrobna ploča iz Senja s popratnim tekstom na glagoljici. Čovjek se zapita nije li hrvatski tekst uklesan kasnije kao pomoćno sredstvo za raspoznavanje vlasnika grobnice, a da su natpisi na grobnicama ipak bili – latinski!

Ovime smo obradili sve poznate sačuvane senjske nadgrobne ploče, no bez onih iz novije franjevačke crkve, kojih je do 1943. bilo preko trideset, iz razdoblja od 1552. do 1579. Kao što je već rečeno, njih ovom prigodom ne bismo obrađivali, one izmiču razmatranom razdoblju – srednjem vijeku.³⁵

No, još je Senjana i(li) ljudi zaslužnih za Senj koji su bili pokopani u bližjoj i daljoj okolini, a koje bismo ovom prigodom obradili.

³⁴ B. GRALJUK, 1998, 267.

³⁵ Njih je obradila B. Ljubović iz Gradskog muzeja u Senju, u elaboratu "Inventarizacija i zaštita građe iz razrušene crkve sv. Franje u Senju", listopad 1997., strojopis. Zahvaljujem kolegici na susretljivosti.

6. Martin Mojsijević (†1492.; pokopan u crkvi pavlinskog samostana kraj Čepičkog jezera)

Martin je Mojsijević bio pokopan u crkvi pavlinskog samostana kraj Čepičkog jezera u Istri, no ploča je danas postavljena uz zid kapele sv. Henrika kraj ladanjskog dvorca grofova Auersperga u istarskom Belaju (Sl. 11). Veličina ploče je 95/206/(?) (debljina nepoznata). Mojsijevići su podrijetlom senjski patriciji, koji su bili u službi knezova Frankopana, a u Istru i do vlastelinstva Kožljak došli su rodbinskim svezama³⁶. Pavlini se kraj Čepičkog jezera spominju već 1287.: krajem 14. st. darovnica obližnjeg burga Kožljaka potvrđuje postojanje samostana.³⁷ Negdje sredinom 15. st. tri brata Mojsijevića dolaze u posjed burga Kožljaka te su oni očito i pavlinski zaštitnici. Dva Mojsijevića nestaju u onim burnim vremenima, tako je samo zadnji od njih – Martin – pokopan u pavlinskoj crkvi, što potvrđuje i glagoljska pisana oporuka³⁸. Samostan se ukida i prije reformi cara Josipa II. – 1782., a 1783. knez Auersperg kupuje pavlinske posjede.³⁹ Vjerojatno je to i bio razlog da Mojsijevićevu nadgrobnu ploču nalazimo uz zid Auerspergove ladanjske kapele u Belaju.

Na ploči kneza Martina Mojsijevića prikazan je njegov potpuni grb, tj. čine ga štit i nakit nad njim. U polukružnom heraldičkom štitu je okrunjeni lav uzdignut na stražnje noge. U glavi štita još je nekakav zapis glagoljicom. Lav je okrenut na desnu (heraldički lijevu) stranu, a tako je i kaciga nad štitom – što je u stvari heraldički neispravno.⁴⁰ Kaciga nad štitom je turnirska, te je okrunjena. Iz krune nad kacigom raste nešto što bi moglo biti nojevo pero. Umjesto uobičajena plašta oko kacige i štita, isklesane su grančice na kasnogotički način. Iznad ukrasa nad kacigom jedna vitičasta linija predočuje reminiscenciju na slijepa kružišta na bolje izvedenim nadgrobnim pločama tog doba.

I to oponašanje kružišta izvedeno je na isti način kao i grančice oko grba – naivno, jedino što one oponašaju nešto drugo. Tekst pisan glagoljicom teče na gotički način uokolo ruba ploče te glasi:⁴¹

³⁶ B. FUČIĆ, 1960, 38.

³⁷ M. KRUEK, 1989, 72

³⁸ Đ. ŠURMIN, 1898, 366, br. 244.

³⁹ M. KRUEK, 1989, 72.

⁴⁰ *ELU*, natuknica "Heraldika"

⁴¹ B. FUČIĆ, 1982, 71.

Sl. 11. Belaj u Istri, dvorac Auersperga, nadgrobna ploča Martina Mojsijevića, nekad u pavlinskom samostanu na Čepičkom jezeru (crtež B. Fučić, 1960.)

štitu te kaciga okrenuti su na krivu stranu, tj. heraldički lijevu, a ne desnu stranu, kaciga je dana tek shematski, a osim toga je nesrazmjerna; kruna na kacigi loše je odmjerena. Ptičice u gornjim kutovima, iznad reminiscencija luka, možda podsjećaju na rano kršćanstvo, no nalazimo ih u susjednoj

LET G(OSPOD)N(I)H Č U P
B TU LEŽI PL(E)M(E)N(I)TI M/
/(UŽ) B(LAGOROD)NI KN(E)Z
MARTI//N
KI BIVŠI G(OSPODI)N V
KOŽL(A)KI KI SE
PRIP(ORU)ČE(VA)ŠE
B(LAŽENO)MU/
/S(VETO)MU A(D)RIJU
AP(OSTO)LU

tj. let gospodnjih 1492. Tu leži plemeniti muž, blagородni knez Martin, ki bivši gospodin v Kožlaci, ki se preporučevaše blaženomu sv. Jadriju apostolu. Osim glagoljskog natpisa posebno nam privlači pozornost kasnogotički dekorativni motiv "okresane grančice", tipičan za kasno 15. st. Nalazimo ga kao ukras ograda pjevališta i empora, kapitela, oltara, nadgrobnih spomenika i sl. širom srednje Europe. Takav motiv, iako jednostavniji i primjereniji stilu, ima nadgrobna ploča N. Raubera iz klaustara dominikanaca u Rijeci.⁴² U nedalekom Pazu isklesano je 1496. svetohranište s motivom okresanih grančica umjesto kružišta. Međutim, teško je govoriti o nekoj direktnoj sličnosti, osim da se radi o pripadnosti stilu svog doba. Na Mojsijevićevoj su ploči nazočne neke nepravilnosti, provincijalizmi, nespretnosti domaćega klesara: lav na

⁴² V. EKL, 1980, 140, Sl. 68.

Sloveniji, u Škofjaj Loci, na nekoliko heraldičkih ploča, što ih je vjerojatno klesao Jakob Schnitzer iz Loke.⁴³ Koje bi to sveze mogle biti? Možda je naš klesar Mojsijevićeve nadgrobne ploče radio u tadašnjoj Kranjskoj? Možda bi se moglo – današnjim izrazom – reći da je Mojsijeviću ploču klesao naivni umjetnik, s predispozicijama za klesara, ali bez dovoljnoga formalnog obrazovanja. Tu "naivnost" indirektno potvrđuje natpis na glagoljici, očito namijenjen lokalnoj publici.

7. Lvca Sartor (Krajač; † oko 1520.; pokopan u bivšoj franjevačkoj crkvi sv. Antuna u Bihaću, današnjoj Fethiji džamiji)

Popravci i uređenje džamije Fethije u Bihaću krajem prošlog stoljeća otkrili su da je stariji pod u džamiji bio izveden od naopako okrenutih nadgrobnih ploča, preko kojih je zatim postavljen pod od jelovih dasaka.⁴⁴ Odmah čim se 1894. započelo s otkrivanjem tog poda, javio se pop Drago Krmpotić: njegovo izvješće u *Katoličkom listu* opisuje prvi dan rada, kad je i otkriven veći dio tih nadgrobnih ploča.⁴⁵ Prvo je bila otkrivena ploča Ivana Izačića, zatim Nikole Farkašića, pa Petra Rebrovića. Ploča plemića Kobasića nađena je na zidanoj raci i čini se da je to bila jedina raka koja je tom prigodom bila nađena. Zatim su slijedile ploče Ivana Buckovića, Luke Cvitkovića i na kraju Luke Sartora.⁴⁶ U svemu je tog dana otkriveno sedam ploča a sljedećeg dana još dvije. Ispod tih ploča nađeno je mnogo ljudskih kostiju, pomiješanih sa zemljom, što je sve odneseno u zajedničku grobnicu pokraj nove franjevačke crkve – "čak pune četiri škrinje" – piše pop Krmpotić.

M. Vego se posebno bavio baš nadgrobnim pločama iz Fethije,⁴⁷ ali ne i samim okolnostima nalaza.

⁴³ E. CEVC, 1970, 198-199.

⁴⁴ D. KRMPOTIĆ, 1894, 260-261.

⁴⁵ D. KRMPOTIĆ, 1894, 260-261.

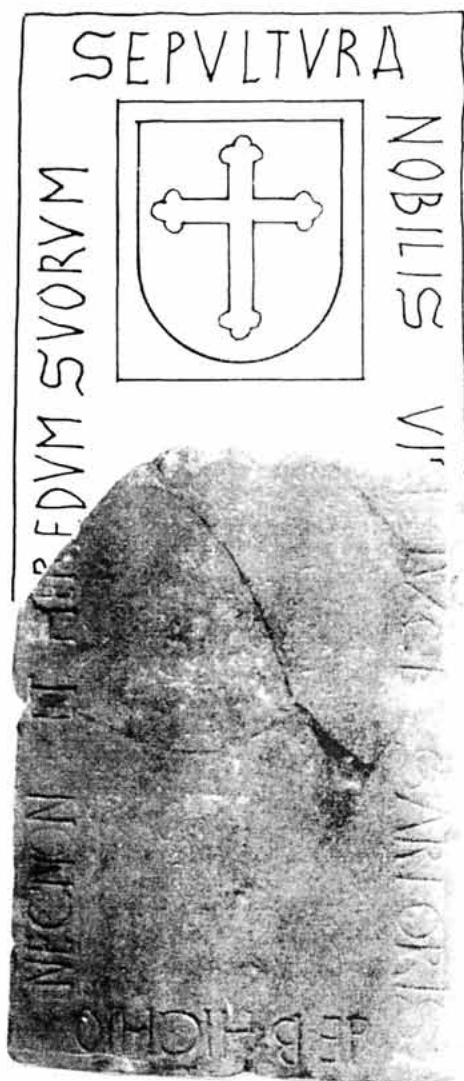
⁴⁶ Pogledajmo koje su to ploče nađene 1894. u bihačkoj Fethiji džamiji, bivšoj franjevačkoj crkvi sv. Antuna. Ploče su navedene prema godini postavljanja, odnosno smrti, s tim da je ploča Luke Sartora Krajača stavljena na početak i bez naznake smrti njezina vlasnika, jer nije sačuvana:

– Luka Sartor (Krajač) (nepoznata godina) – Luka Cvitković (1524.) – Nikola Farkašić (1519.) – Petar Rebrović (nepoznata godina)

– Ivan Bucković (1520.) – Juraj D.... (1560.)

– Bernardin Stivković (1523.) – Ivan Izačić (1563.) – Ivan i Gašpar Kobasić (1523.)

⁴⁷ M. VEGO, 1954, 258 i bilj. 11.

Sl. 12. Bijać, Fethija džamija, nekadašnja franjevačka crkva sv. Antuna – ulomak ploče Luke Sartora; ploča je danas u Zemaljskom muzeju u Sarajevu. Nedostajući se dio pokušalo rekonstruirati (foto prema M. VEGO, 1954, T-I/1-; rekonstrukcija Z. Horvat)

On zna da su nadgrobni spomenici "bili uzidani na desnoj strani broda, na vidljivom mjestu. Sigurno je da nisu prvobitno bili u podu, jer bi u tom slučaju bili istrošeni hodanjem, što nije slučaj. Turci su ih naprosto skinuli i stavili u pod, na početku same lađe."⁴⁸ To sve može biti istina, no važno je da se Vegovo mišljenje u nekim pojedinostima slaže s izvješćem popa Krmpotića. Danas su te ploče pohranjene u Zemaljskom muzeju u Sarajevu, u BiH.⁴⁹

⁴⁸ M. VEGO, 1954, 269.

⁴⁹ Č. TRUHELKA, 1942, 12

Uz te ploče iz bihačke Fethije džamije nađeno je u bližoj i daljoj okolici više ploča, uglavnom sličnih stilskih osobina, opet većinom iz franjevačkih samostana.⁵⁰

- Cetin – Juraj Grgurić Karinjanin (1502.);
- Ivanjska (kraj Otoke na Uni u Republici Bosni i Hercegovini) – Grgur Blagajski (1502.);
- Rakovica – nepoznati vlasnik, godina i mjesto prvobitne postave;
- Zrin – Nikola III. Zrinski (1534.?);
- Slunj – Juraj (?) Frankopan Slunjski (1553?).

Nadgrobna ploča Luke Krajača-Sartora (Sl. 12) sačuvana je tek djelomično, s tekstom pisanim humanistikom po rubu ploče. Veličina ploče 69/98/14 cm. Osim teksta na ovom se dijelu ploče ne nalazi ništa drugo:

RI LVCE SARTORIS / DE BIHICHIO / NECNON ET HER....⁵¹

D. Krmpotić, Ć. Truhelka i M. Vego smatraju da se radi o nekom krojaču, koji se na društvenoj ljestvici toliko popeo da može imati nadgrobnu ploču u crkvi sv. Antuna.⁵² Tobažnji Luka Krojač D. Krmpotića i ostalih najvjerojatnije nije krojač: R. Lopašić spominje da je "Juraj Budački kupio od grada Steničnjaka 1484. imanje Šišljavić na Kupi, a sinovi njegovi Bartol te Nikola, kanonik u Zagrebu, nabave god. 1490. imanje Blatnicu od plemića Matka, sina Martina Krajača (Sartor) od Steničnjaka".⁵³ Očito je Krajač = krojač = latinski Sartor. Prema Duišinu, Krajače nalazimo u Krstinji, zatim Otočcu, Modrušama, a konačno se naseljavaju u Senju i Zagrebu.⁵⁴ Svi su ti Krajači nosili pridjev prema mjestu boravka: od Steničnjaka, de Otochac, de Bihichio. Nije vjerojatno da bi se jedan krojač mogao pisati na takav način.

Usporedimo sve sačuvane nadgrobne ploče iz Bihaća: tekst teče po rubu, u smjeru kazaljke na satu, a počinje na gornjoj lijevoj strani ploče. Ako primijenimo takav način pisanja i najčešće ponavljanu shemu, vidimo da na nadgrobnoj ploči Luka Krajača Sartora nedostaje gornji dio ploče, na kojem se mogao nalaziti njegov grb (Sl. 12). Na taj način tekst bi mogao glasniti:

⁵⁰ Z. HORVAT, 1996, 81-91.

⁵¹ Transkripcija prema: M. VEGO, 1954, 260.

⁵² D. KRMPOTIĆ, 1894, 261; Ć. TRUHELKA, 1942, 260; M. VEGO, 1954, 260.

⁵³ R. LOPAŠIĆ, 1895, 94.

⁵⁴ V. DUIŠIN, 1938, 25-26.

(SEPVLTVRA / NOBILIS V)RI LVCE SARTORIS / DE BIHICHIO /
NECNON ET HER(EDVM SVORVM...)

Hrvatski bi prijevod glasio:

GROB PLEMENITOG MUŽA LUKE KRAJAČA BIHAČKOG I
NJEGOVIH NASLJEDNIKA...

Godina Lukine smrti nam je nepoznata, no s obzirom na jednostavnost izvedbe i sličnost s pločom Ivana Buckovića iz 1520. pretpostavimo da je to približno i vrijeme postavljanja nadgrobne ploče Luke Krajača Sartora.

Članku V. Duišina o obitelji Krajač⁵⁵ priložen je i njihov grb iz 1635. Štit je raščetvoren te ima još unutarnji grb (Sl. 13). Gornje lijevo (heraldički desno) polje u štitu ima lava, uzdignuta na stražnje noge, sa sabljom u šapi, što je tipično za naše grbove 16.-17. st. Karakteristično je da unutarnji grb ima križ, dakle radi se o potvrdi uvjerenja ljudi 16. st. da se bore za vjeru: "pro fide catholica". Možda je to bio osnovni grb (Luke) Sartora, taj križ mogao bi biti razlog da su Turci razbili ploču odmah nakon osvajanja Bihaća 1592.

A o samom oblikovanju te nadgrobne ploče nema se što reći, osim da su slova humanistika, što govori o kasnijem dobu i naslućivanju renesanse.

Sl. 13. Grb obitelji Krajač iz 1635. (prema V. DUIŠIN, 1938, str. 25)

⁵⁵ V. DUIŠIN, 1938, 25.

8. Petar Kružić (†1537., pokopan u kapeli kraj franjevačke crkve na Trsatu)

Petar je Kružić poginuo u boju s Turcima pod Klisom 1537. Pokopan je u kapeli sv. Petra kraj franjevačke crkve BDM na Trsatu, prvo njegovo tijelo – Turci su mu glavu odsjekli kao dokaze svog trijumfa – a kasnije je njegova sestra Jelena glavu otkupila pa je i glava stavljena u grobnicu.⁵⁶ Kapela sv. Petra s grobnicom za Petra Kružića sagrađena je dvije godine nakon njegove smrti (Sl. 14), a na grob je stavljena ploča s latinskim natpisom.⁵⁷

HOC PETRI CRVSSICH MARMOR TEGIT OSSA PEREMPTI
PROH DOLOR A TVRCIS, QVOS SEGNA, CLISSAQVE NVNQVAM
VIVENTE TIMVIT. MORS CORPVS, SPITITVS ASTRA
POSSIDET ET CESTAS CELEBRAT RES FAMA PERENNIS SVPERSTES&
ELOGIVM PIE APPOSITVM

MAVSOLEO CLARISSIMI EQVITIS
AVREATI PETRI CRVSSICH
MDXXXVII.

Hrvatski bi to glasilo:⁵⁸

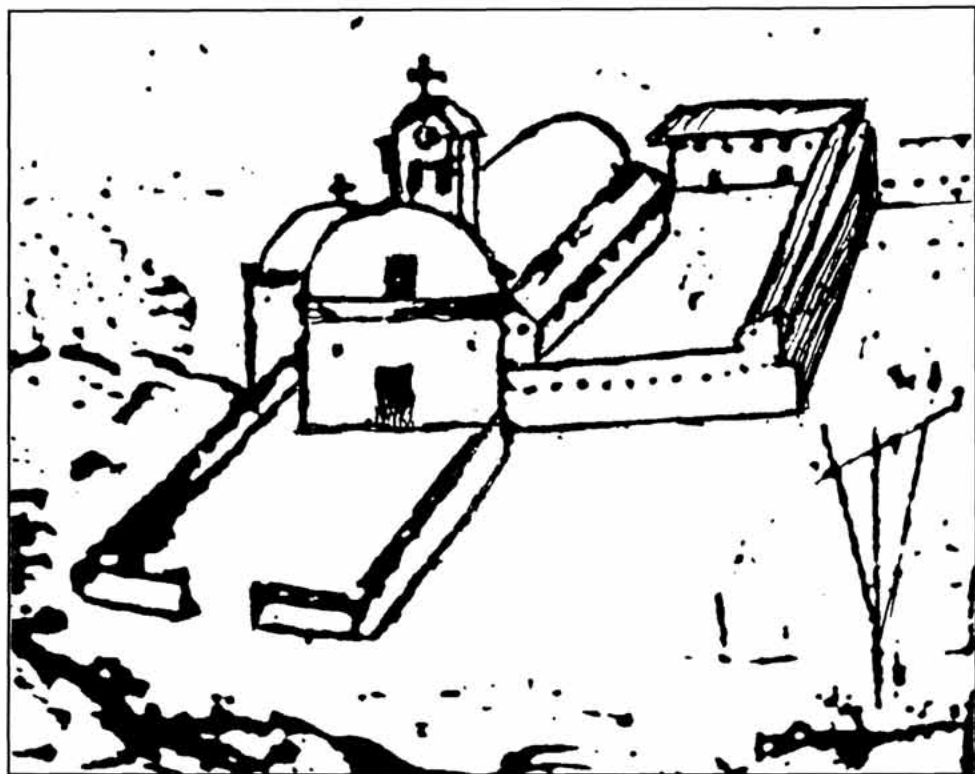
OVA KAMENITA PLOČA POKRIVA KOSTI PETRA KRUŽIĆA,
KOJEGA TURCI, JAOH, POGUBIŠE. DOK JE ON BIO ŽIV, SENJ I
KLIS NIKADA SE NE BOJAHU TURAKA. ZEMLJA UZE NJEGOVO
TIJELO, NEBO I DUŠU. A NJEGOVO JUNAŠTVO RAZNOSI PO
SVIJETU NEUMRLA SLAVA. – OVAJ JE NATPIS POSTAVLJEN
NA GROB SLAVNOG VITEZA PETRA KRUŽIĆA G. 1537.

Ploča više ne postoji.

⁵⁶ Karakteristično je pokapanje Kružićeva tijela bez glave, što je u ono doba ratova s Turcima bila češća pojava. Tako je nadgrobna ploča Bernardina Stivkovića iz bivše franjevačke crkve sv. Antuna - danas Fethije džamije u Bihaću u Bosni i Hercegovini - pokrivala "tijelo bez glave" ("corpus sine capite"). B. Stivković je poginuo 1523., boreći se za katoličku vjeru - "pro fide catolica"; M. VEGO, 1954, 261-262.

⁵⁷ A. RAČKI, 1991, 123.

⁵⁸ A. MIJATOVIĆ, 1990, 33.

Sl. 14. Rijeka, Trsat, franjevački samostan, detalj grafike iz 18. st.

Sredinom 17. st. proširena je franjevačka crkva na Trsatu, tako da joj je na mjestu kapela sv. Petra i sv. Ane dodan bočni brod, a od kapele sv. Petra ostao je oltar sv. Petra. Ondje je i danas kriptna, u kojoj su tijekom druge polovice 17. st. pokopani i drugi značajni muševci tog doba.⁵⁹

U osi oltara sv. Petra danas se u podu nalaze tri ploče: prva je postavljena dužom stranom paralelno s oltarom, druga je mala, te govori o glavi Petra Kružića, dok je treća smještena okomito na oltar. Prva je ploča danas jako izlizana, izrađena od šupljikava kamena, a na njoj se ne vidi je li bilo ondje što uklesano: slova, grb ili sl. Možda bi ova ploča mogla odgovarati nadgrobnoj ploči Petra Kružića?

⁵⁹ P. CVEKAN, 1985, 168.

Mala je ploča recentna, veličine oko 55/35 cm, s natpisom na latinskom jeziku

Hic
 depositum servatur caput
 clarissimi clisae Equitis
 PETRI KRUZIC
 †MDXXXVII

Hrvatski bi to bilo:

Ovdje je pohranjena glava presvijetloga kliškog viteza Petra Kružića, †1537. Treća je ploča također recentna, iako dosta nečitka, te odgovara kasnijim, baroknim, ukopima.

Sl. 15. Grb Petra Kružića (I. BOJNIČIĆ, 1899, T-69)

9. Erasmo Schairer (†1547.; ploča je danas u Narodnom muzeju u Ljubljani, u Republici Sloveniji)

U Narodnom muzeju u Ljubljani (R. Slovenija) pohranjen je epitaf Erazma von Schairera (Sl. 16),⁶⁰ (umro oko 1547.), koji se nekada nalazio uz lijevi vanjski zid ljubljanske katedrale. Za Erazma von Schairera se zna da je bio senjski kapetan – što mu piše i na epitafu, pa branitelj Beča od Sulejmanove vojske, zatim je vodio carsko povjerenstvo 1537., kad je trebalo pregledati stanje obrane na Hrvatskoj granici itd.⁶¹ Njegov epitaf predočuje viteza u oklopu, koji u desnoj ruci pridržava štit "nalik na čelo konjske glave" s grbom, a u desnici zastavu s njegovim potpunim grbom (Sl. 16). Natpis teče ukolo ploče, pisan humanistikom, na njemačkom jeziku:

⁶⁰ E. CEVC, 1981, 85-88.

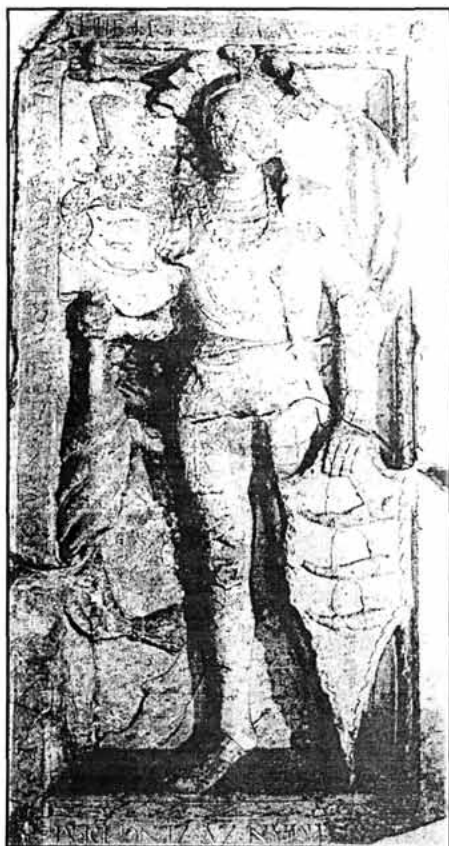
⁶¹ M. KRUEK, 1995, 116.

HIE LIGT BEGRAWEN DER / EDLIGES STRENG RITER HER ERASVM
(SC)HAIRER RO KHN MT (...) / HAU(B)TMAN ZV ZENG DEM / GOT
GEN(...) STORWEN AM 18 TAG FEBRUARY 1M 1547 IAH(HR)

.....

Hrvatski bi to glasilo:⁶²

OVDJE LEŽI POKOPAN VRLO PLEMENITI VITEZ ERAZMO
SCHAIRER RIMSKOG CARSKOG VELIČANSTVA ZAPOVJEDNIK U
SENJU. PREMINUO U GOSPODINU NA 18. DAN VELJAČE 1547.
GODINE.

Sl. 16. Ljubljana, Narodni muzej, nadgrobna ploča Erazma Schairera iz 1547. (foto prema E. CEVC, 1981, slika 49 na str. 86)

⁶² Prijevod M. Kruheka, na čemu mu ovom prigodom zahvaljujem.

U tekstu se ističe da je E. Schairer "Hauptman zu Zeng", dakle nema zabune, on je bio senjski kapetan, koji se, istina, u izvorima piše na više načina, a E. Laszowski ga je u svojim Habsburškim spomenicima sveo na prezime Sauer.⁶³ S obzirom na to da na ovom nadgrobnom spomeniku piše Schairer, tako ćemo ga i mi pisati, smatrajući to najispravnijim oblikom pisanja njegova prezimena.

Razlog množini inačica njegova prezimena je nesigurna srednjovjekovna ortografija, ali način pisanja ovisi i o onima koji su to pisali: najveća su odstupanja u pismima samih uskoka, koji su ga pojednostavnili u Sarar! Bilo je još časnika s ovim prezimenom, koji se kasnije spominju, pa čak i s istim imenom, a najvjerojatnije se radi o nasljednicima ovoga senjskog kapetana.

Vrlo brzo nakon cetinskog izbora 1527. Ferdinanda Habsburškog za hrvatskog kralja, u Senju se pojavljuje Erasmus "Sauer" (Scheyr, Sarrar itd.) kao kapetan Senja, koji na toj dužnosti nasljeđuje Petra Kružića. God. 1530. vojnici iz Otočca pišu kapetanu Erazmu "Sararu" (baš tako pišu!), da ne će ostati ondje, ako ne dobiju plaće!⁶⁴ No u pismu samog E. Schairera kralju Ferdinandu,⁶⁵ on se potpisuje "Erasm von Scheyr", dok ga E. Laszowski u ekscerptu na početku ovog lista ipak spominje kao "Sauer"! kao i svagdje drugdje gdje se ovaj javlja pisan na druge načine.

Vratimo se natrag grbu Erazma von Schairera (tj. "Sauera") s njegova epitafa: na štitu su to tri roga za barut, postavljena jedan nad drugim (Sl. 16).

Sl. 17. Otočac, grb EVS iz 1667. (foto J. Cvitković, 1967.)

⁶³ U *Habsburškim spomenicima* E. Laszowskog E. Schairer se spominje pisan na više načina, a Laszowski smatra da se radi o E. Saureru; E. LASZOWSKI, 1914: Sauraw, Scheirer, Scheurer, Sayrer, Sarar, Sarrar, Sauer; E. LASZOWSKI, 1916: Sarar, Scheyr, Schayer, Sayrer. Uvijek se radi o istoj osobi – senjskom kapetanu Saureru, tj. Schaireru.

Na njegovu nadgrobnom spomeniku piše Schairer, te ćemo ga i mi tako pisati, smatrajući to najispravnijim oblikom pisanja njegova prezimena.

⁶⁴ R. LOPAŠIĆ, 1914, 345.

⁶⁵ R. LOPAŠIĆ, 1916, 174-176.

Sam je štit oblikom "nalik na čelo konjske glave", što možda treba potvrditi Schairerove veze s Mediteranom, tj. Senjom. Grb slična sadržaja nađen je u Otočcu prije tridesetak godina, na kamenu zidu štale iza mosta prema Šumećici (gostionica "Volan"). Snimio ga je svojedobno (oko 1967.) novinar *Večernjeg lista* J. Cvitković, koji me na njega i upozorio (Sl. 17). Sadržaj grba dosta je nejasan, no to bi zaista mogla biti tri roga za barut,⁶⁶ što je autor ovog članka i prije mislio. Lijevo i desno od grba uklesana su slova EVS, a iznad grba 1665, što vjerojatno označuje godinu klesanja. Slova EVS zaista mogu biti inicijali Erazma von Schairera, ne senjskog kapetana, već jednog njegova potomka. Tijekom drugog desetljeća 17. st. u Otočcu boravi Erazmo von Schairer (mlađi!), koji djeluje na obnovi otočkih utvrda.⁶⁷ M. Kruhek upozorio me na neka izvješća s početka 17. st. u kojima on govori o potrebi obnove utvrda u Otočcu i Prozoru. Onamo je E. von Schairer (mlađi) i otišao "als ein Inspector", te predložio što i kako dalje.⁶⁸ I zaista, uskoro se – 1619. – kraj Otočca gradi Fortica, trokutasti kaštel s kružnim kulama na uglovima.⁶⁹ Je li u gradnji Fortice imao udjela von Schairer? Nemamo podataka, no sva je vjerojatnost da je on na neki način sudjelovao u gradnji.

God. 1663. ban Nikola Zrinski porazio je Turke kod Jurjevih stijena nedaleko od Otočca, te je možda ova bitka bila povodom za nove radove na Otočkim utverdama, pa otuda i godina 1665, kao sjećanje na njih. No, je li tada bio nazočan opet neki Erazmo von Schairer (II.? III.?), nije zasad jasno.

Oblik otočkoga heraldičkog štita u stvari je zakašnjela kasna gotika, bolje rečeno provincijalizirana verzija u izvedbi nekoga priučenoga klesara.

10. Ivan Lenković (†1569; pokopan u Novom Mestu u Sloveniji)

O Ivanu je Lenkoviću kao i o njegovu nadgrobnu spomeniku dosta pisano, pa bismo ovom prigodom tek saželi ono najvažnije (Sl. 18, 19).

S obzirom na grb – krilati zmaj (Sl. 18) – možda je Ivan Lenković odvjetak plemena Kačića, koje je također imalo u grbu zmaja – krilatu zmiju –

⁶⁶ J. CVITKOVIĆ, 1968.

⁶⁷ E. LASZOWSKI, 1902, 92.

⁶⁸ DAS, Ljubljana, f. 176, kat. 234, str. 354-359, Graz 14. VI. 1615. Podatak dobio od M. Kruheka, na čemu mu ovom prigodom zahvaljujem.

⁶⁹ Možemo se zapitati, nije li trokutasti tlocrt otočke Fortice primijenjen zbog tada nedavne pobjede nad Trucima kod Siska 1592.?

"kaču" (Sl. 21) Njegovo je točno podrijetlo dosta nejasno, no prihvaćeno je mišljenje da je on odvjetak malog plemstva s Korane. Konačno, V. Duišin u Kačiče ubraja i Lenkovića.⁷⁰ S obzirom na to da je Kačiča od davnina bilo u Cazinu,⁷¹ moguća je pripadnost Lenkovića tom plemenu. Lenkovići – Ivan i Juraj – imali su kranjsko plemstvo, jer su se njihovi predci početkom 16. st., bježeći pred Turcima, naselili s druge strane Plješevice. Ivan je Lenković imao gradove u tom dijelu današnje Slovenije – u današnjoj Beloj Krajini: Podbrežje (Freythurn), Mehovo (Maichau), Gornji Mokronog (Oberrassenfuss), Otočec (Wördl).⁷² On je sam sredinom stoljeća u Podbrežju sagradio kaštel te naselio uskoke (!), dok su obližnji Gradec (Slovenija) posjedovali hrvatski plemići Gusići! U taj su dio Slovenije – u Belu Krajinu te u Žumberku i po Hrvatskoj, naseljeni uskoci, a Lenkovići, Gusić te Kobasić bili su njihovi kapetani.

Ivan se Lenković svojim značajem i djelovanjem dovinuo do visoka položaja u austrijskoj carevini, do dužnosti generala Hrvatske i Slavonske krajine. Za nas je važno da je I. Lenković od 1538. senjski kapetan odmah nakon Schairera. On je, napokon, i sagradio kaštel Nehaj nad Senjom. Umro je 1569., a pokopan u crkvi franjevačkog samostana u Novom Mestu, u Sloveniji. Nadgrobna ploča mu se nalazila u brodu crkve, na zidu između današnjih kapela sv. Franje i sv. Antona,⁷³ no skupa s pločama W. Willandersa i J. Siegersdorfa prenesena je 1867. na novo mjesto pod zvonikom.⁷⁴

Tom su prigodom sve tri ploče ponešto oštećene, a izostali su i natpisi te detalji ugradbe renesansnog karaktera (Sl. 19). Natpis, koji je obilježavao Lenkovićevu ploču, nalazio se ispod nje te je glasio:⁷⁵

⁷⁰ V. DUIŠIN, 1937, 5. E. CEVC misli Lika: E. CEVC, 1969, 184, ali i Vj. KLAJIĆ i A. MIJATOVIĆ.

⁷¹ R. LOPAŠIĆ, 1943, 130.

⁷² I. STOPAR, 1986, 275-276, 306-309; E. CEVC, 1969, 185.

⁷³ E. CEVC, 1969, 181.

⁷⁴ Juraj Siegersdorf je također bio senjski kapetan, a umro je 1974. E. CEVC, 1969, 191.

⁷⁵ I. VRHOVEC, 1891, 93; E. CEVC, 1969, 186-187. Podatke o natpisu na ploči autoru je poslala Majda Pungerčar iz Dolenjskog muzeja u Novom Mestu, Slovenija, na čemu joj ovom prigodom zahvaljujem.

Sl. 18. Novo Mesto (Slovenija), nadgrobna ploča Ivana Lenkovića iz 1569. (foto prema E. CEVC, 1981, slika 54 na str. 91)

"Hei liegt begraben und ruhet der Edl und gestreng Ritter Hanns Lenkovitsch zu Freythurn an der Culp, weyland Kaysers Ferdinandi und jeziger Kays. May. auch furstl. Durchlaucht Herrn Carl Erzherzogen zu Oesterreich gewester Rath und Obrist Feldt-Hauptmann der dreyen Lande Steyer, Caranthen und Crain an der Windischen und kroatischen Gränizen und mehr Ort Flecken. So gestorben ist den 22. Tag Juni im 1569. Jahr, dem Gott der Allmächtige sambt seinen allda begrabenen Sohn Wolf Cristoph und allen glaubigen Seelen ein christlichen Urstand verleihen wolle. Amen"

Hrvatskim bi to jezikom bilo:⁷⁶

"Ovdje leži pokopan i smiren plemeniti i odlični vitez Ivan Lenković od Freythurna na Kupi, cara Ferdinanda i sadašnjega carskog veličanstva i presvijetlog gospodina Karla austrijskog savjetnik i vrhovni zapovjednik triju zemalja Štajerske, Kranjske i Koruške te Slavonske i Hrvatske granice i više utvrđenih mjesta. Umro je 22. dana lipnja 1569. godine; neka mu svemogućí Bog skupa s njegovim sinom ovdje pokopanim Vukom Kristofom i svim vjernim dušama podijeli kršćansko smirenje. Amen"

svemogućí Bog skupa s njegovim sinom ovdje pokopanim Vukom Kristofom i svim vjernim dušama podijeli kršćansko smirenje. Amen"

⁷⁶ Preveo M. Kruhek, na čemu mu ovom prigodom zahvaljujem.

Sl. 19. Novo Mesto (Slovenija) nadgrobna ploča Ivana Lenkovića; crtež Jakoba Šašelja iz sredine 19. st. prije nego je ploča premještena pod zvonik franjevačke samostanske crkve (prema E. CEVC, 1981, slika 4 na str. 186; crtež se danas nalazi u Dolenjskom muzeju u Novom Mestu)

Na Lenkovićevu je nadgrobnom spomeniku (veličine 90/184 cm) prikazan vitez u suvremenom oklopu, s mačem o pojasu, buzdovanom u lijevoj te kopljem sa zastavom u desnoj ruci. Na zastavi je potpuni grb s krilatim zmajem plemena Kačića. Desno uz glavu isklesan je potpuni grb obitelji Egk, s raščetvorenim kasnogotičko – renesansnim štitom.

Sl. 20. Grb plemena Kačića (I. BOJNIČIĆ, 1899, T-57)

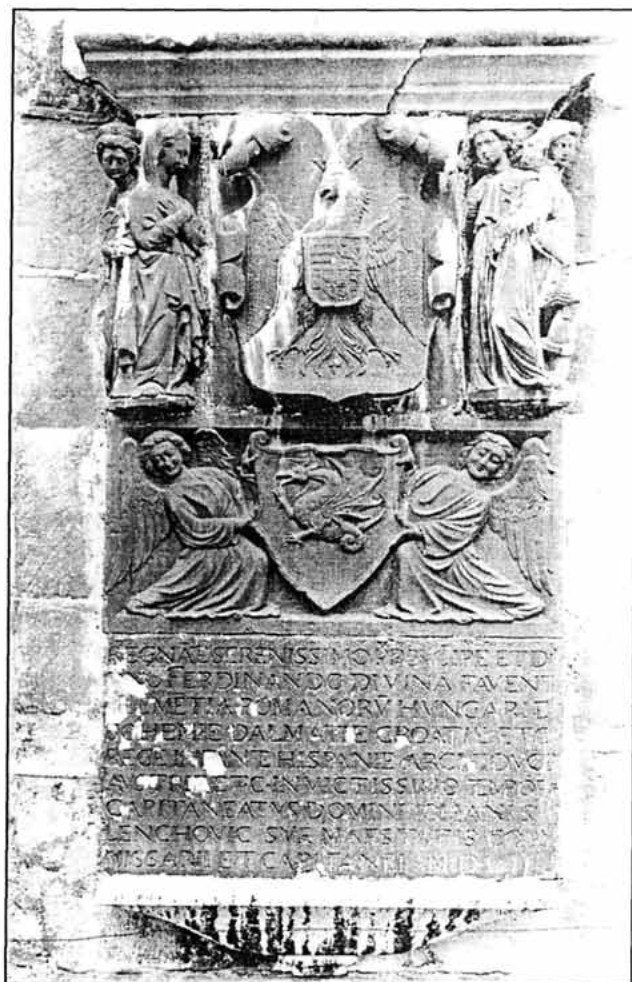
Lenkovićeve grbove nalazimo u Senju na dva mjesta: u kaštelu Nehaju te – nekada – na glavnom pročelju franjevačke crkve unutar zidina (Sl. 21). Prema Emilijanu Cevcu oblikovanja obaju ovih grobova srodna su s onim nadgrobne ploče u Novom Mestu.⁷⁷ Vizir na Lenkovićevoj kacigi na njegovoj nadgrobnoj ploči dignut je, a nas gleda jedan bradati muž: Cevc misli da lice ne mora odgovarati realnosti, tj. da se radi samo o općenitom oblikovanju, a da tek natpis i grb (grbovi) označuju pripadnost ploče.⁷⁸ Autor Lenkovićeve ploče klesao je još neke ploče, od kojih na onoj Gallenbergovoj nalazimo vinjetu sa slovima GS, za koje E. Cevc misli da bi mogli biti inicijali autora-klesara. Kvalitetom izvedbe, klesar-kipar GS ipak nije prešao razinu dobrog majstorskog rada.⁷⁹ Sam majstor najvjerojatnije potječe iz neke domaće, slovenske radionice. Prema tome bi i grbovi Lenkovića bili isklesani u Sloveniji i dovezeni u Senj skupa s raznim ratnim potrebama...

⁷⁷ E. CEVC, 1981, 95.

⁷⁸ E. CEVC, 1981, 81.

⁷⁹ E. CEVC, 1981, 82.

Sl. 21. Senj, franjevačka crkva sv. Franje, porušena u II. svjetskom ratu, grb Ivana Lenkovića na glavnom pročelju (foto Đ. Griesbach, 1936., fototeka HAZU, Zagreb)

Zaključak

Nadgrobne ploče, epitafi i sl. značajni su svjedoci svog doba, i umjetnički, i povijesno i socijalno, oni su najizravija potvrda postojanja ljudi, i onih značajnih, i onih manje značajnih. Na žalost, nadgrobne ploče istodobno prati i sudbina crkava, u kojima su pokojnici ispod njih pokapani: rušenja, ratni vihor, građevinska moda, neodržavanje, nečije neshvaćanje i pomanjkanje poštovanja – sve je to drastično smanjilo njihov broj.

Malo ih je sačuvano, zaista malo, tek toliko da svjedoče svoje doba. Nastali su na mjestu susreta dvaju umjetničkih utjecaja – Mediterana i srednje Europe, prilagođeni sredini u kojoj su nastali: Karaman to naziva umjetnost granične sredine. Čak su i izraziti mediteranski utjecaji oblikovali nadgrobne ploče prema razini sredine, reducirajući bogatstvo detalja, a zadržavajući osnovnu misao. Karakteristična je grobnica biskupa de Cardinalibus, koja ima osobine toskanske umjetnosti, ali svedene na reminiscencije, na jednostavnije pojedinosti.

Starija franjevačka crkva izvan zidina, koja je srušena zbog obrambenih razloga, očito je bila mauzolej knezova Krčkih Frankopana, a možda i drugih odličnika. Tek pojedini ulomci svjedoče umjetničko bogatstvo, koje je uništeno u strahu od Turaka: to je dio ploče Ižote d'Este, supruga kneza Stjepana Frankopana, te nekoliko skulptura, ugrađenih u glavno pročelje novije

franjevačke crkve unutar zidina. No, ni njih više nema. Analize pokazuju da je najvjerojatnije da dvije nadgrobne ploče, Ižotina i ona Sipurise, nisu bile prenesene skupa sa zemnim ostacima, već su bile iskorištene za druge grobove, okrenute naopako ili tek za puko popločenje novije franjevačke crkve. Nadgrobnu ploču Ižote d'Este možemo ubrojiti među kvalitetnije proizvode sredine 15. st., iako nije jasno gdje je klesana, u Senju, Poreču, Krku, Veneciji? Oblikovanjem ona pripada mediteranskom krugu, a mogućnost transporta morem otvara široke mogućnosti... Zatim, je li Ižotina ploča bila epitaf, nadgrobna ploča u podu ili pokrovna ploča sarkofaga? Najvjerojatnije ono drugo. Razmatranja Dijane Vukičević Samaržije pokazuju da je sva vjerojatnost da je u starijoj franjevačkoj crkvi bila i bogato urešena grobnica, zidna ili pak tumba, po njezinu mišljenju Ivana V. Krčkog Frankopana. Prihvatimo ideju takve monumentalne grobnice, no čija je bila, mislim da je još uvijek otvoreno pitanje. Tu se možemo odmah povezati na pitanje: čija je bila nadgrobna ploča, dio koji je nađen negdje u Senju, a bila je na grobu neke značajne plemkinje – po mišljenju A. Glavičića jedne Frankopanke?

Nadgrobne ploče Senjana i ljudi značajnih za sudbinu Senja nalazimo i drugdje, diljem Hrvatske, i preko njezinih granica. Posebno je zanimljiva ploča plemenita Senjana Martina Mojsijevića, sahranjena u crkvi pavlinskog samostana kraj Čepićkog jezera u Istri iz dva razloga: tekst o M. Mojsijeviću pisan je glagoljicom te izradba djeluje – po današnjim mjerilima – kao "naivna umjetnost". Nema više sačuvanih ovakvih nadgrobni ploča, te je to značajnije njezino postojanje.

Nadgrobna ploča Luke Sartora, nađena u podu bivše franjevačke crkve, danas Fethije džamije u Bihaću, upravo je dobra ilustracija svog doba –

početka 16. st.: Sartori – Krajači iz svog se kraja nedaleko Karlovca sele duž granice prema Turcima i na kraju se zaustavljaju u Senju. Skromna je to bila ploča, no čini se da je to bio duh toga doba: ostaviti trag o svom postojanju i djelovanju, uklesan u kamen...

Ploča NN-a s kraja 15. i početka 16. st., najvjerojatnije iz starije franjevačke crkve, može nam pomoći u sagledavanju načina pokapanja u višetažne grobnice te oblikovanja primjerenog takvu oklopu. Glagoljski natpis možda je tek informacija dodana kasnije i nema sveze s prvobitnim oblikovanjem ploče. Možda se i ploču Sipurise, supruge Vercija može ubrojiti u ovakav tip nadgrobni ploča.

Posebnu grupu nadgrobni spomenika čine oni senjskih kapetana P. Kružića – E. Schairera – I. Lenkovića. Karakteristično da su dva od njih trojice pokopana u franjevačkim crkvama, koje su u ono doba, krajem 15. i tijekom 16. st. bile mauzoleji boraca protiv Turaka, no naravno i drugih.

Jako je značajan redoslijed prvih senjskih kapetana: Kružić – Schairer – Lenković, gledajući njihovu nacionalnu pripadnost: Hrvat – Austrijanac – podrijetlom Hrvat, a nadgrobne im se ploče nalaze daleko od Senja. Za Kružićeva se života Senj nije bojao Turaka, Lenković organizira obranu Senja i gradi Nehaj, dok Schaireru (Sarraru!) posada iz Otočca prijete, da će otići ako ne dobije plaću jer je nisu dobili već nekoliko mjeseci! No, epitafi onih dvaju zadnjih senjskih "Hauptmana" sačuvani su, izrađeni u boljoj maniri druge polovice 16. st., te svjedoče da su oni bili ponosni na taj svoj položaj, na to da su bili senjski kapetani.

Nadgrobne ploče knezova Krčkih Frankopana, razasute diljem Hrvatske, zaslužuju poseban rad, jer je to ova hrvatska plemićka porodica i zaslužila. Nadgrobne su ploče Senjana, u Senju i drugdje, značajan dokument o Senju i njegovim ljudima, ma koliko ih je malo sačuvano, dio su svog doba, ljudi i njihova djelovanja. Bilo je tu običnih građana, plemića te onih s vrha društvene ljestvice. Oblikovanje ploča i epitafa varira između načina Mediterana i srednje Europe, a izradili su ih majstori različita školovanja i mogućnosti. Neke su ploče import, neke su možda nastale i u samom Senju. Na žalost su pregradnje, ratna razaranja, ali i neshvaćanje značenja prošlosti, uništili mnoge ploče. Zadnja je propast bila 1943., u bombardiranju Senja...

Literatura

- Mile BOGOVIĆ, Prijelazno razdoblje Senjske crkve (1450-1550), *Senjski zbornik*, 17, Senj, 1990, 69-92.
- Ivan BOJNIČIĆ, *Der Adel von Croatien und Slavonien*, 1995, faksimilirani pretisak iz 1899.
- Josip BRUNŠMID, skice, Arheološki muzej u Zagrebu, 1899.
- Josip BRUNŠMID, Kameni spomenici Hrvatskog narodnog muzeja u Zagrebu, *Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva*, 12, Zagreb, 1912, 182-183.
- Emilijan CEVC, Štirje renesansčni nagrobници v Novem mestu, *Zbornik Novo mesto 1365-1965 – Prispevki za zgodovino mesta*, Maribor, 1969, 180-195.
- Emilijan CEVC, *Kiparstvo na Slovenskem med gotiko in barokom*, Ljubljana, 1981.
- Josip CHVALA, Franjevačka crkva u Senju, *Viesti Društva inženira i arhitekata*, IS/1, 1, Zagreb, 1984.
- Paškal CVEKAN, *Trsatsko svetište Majke Milosti i franjevci, njeni čuvari*, Trsat, 1985.
- Josip CVITKOVIĆ, Je li Otočac grad s dva a možda i tri grba (2). Pronalazak u temeljima, *Večernji list*, 24. 2. 1998., Zagreb
- Damir DEMONJA, Prilog interpretaciji crkve sv. Franje u Senju, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 22, 1998, Zagreb, 23-33.
- Viktor DUIŠIN, Plemstvo i biografija porodice Krajač, *Glasnik heraldike*, 5-8, Zagreb, 1938, 25-31.
- Vanda EKL, *Gotičko kiparstvo u Istri*, Zagreb, 1982.
- P. ENGEL, – P. LOVEI, – L. VARGA, Grabplatten von ungarischen Magnaten aus dem Zeitalter der Anjou-könige und Sigismunds von Luxemburg, *Acta historiae artium Bugarica*, 30, Budapest, 1984, 33-63.
- Josip FRANCIŠKOVIĆ, Crkva sv. Franje u Senju, *Bogoslovska smotra*, 19/4, Zagreb, 1931, 411-423.
- Branko FUČIĆ, Gospodin v Kožlaci, *Bulletin*, 8/1, Zagreb, 1960.
- Branko FUČIĆ, *Glagoljski natpisi*, Zagreb, 1982.
- Ante GLAVIČIĆ, Arheološki nalazi iz Senja i okolice, *Senjski zbornik*, 2, Senj, 1966, 383-420.
- Ante GLAVIČIĆ, Arheološki nalazi iz Senja i okolice (V.), *Senjski zbornik*, 9, Senj, 1981-82, 63-90.
- Ante GLAVIČIĆ, Stara i nova groblja, grobovi na području grada Senja i šire senjske okolice (I), *Senjski zbornik*, 19, Senj, 1992, 81-108.
- Boris GRALJUK, Franjevački samostan u Grebenu na Vrbasu, *Hrvatski iseljenički zbornik*, 251-272.
- Zorislav HORVAT, O nekim osobinama nadgrobni ploča s grbovima u kontinentalnom dijelu Hrvatske, *Bulletin*, 1(59), Zagreb, 1988, 41-68.
- Zorislav HORVAT, *Heraldički štitovi gotičke arhitekture kontinentalne Hrvatske*, Zagreb, 1996.
- Zorislav HORVAT, Srednjovjekovna pavlinska arhitektura na području Senjske i modruško – krbavske biskupije, *Senjski zbornik*, 26, Senj, 1999, 123-178.

- Zorislav HORVAT, *Arhitektura franjevačkih samostana u dotursko doba na prostoru kontinentalne Hrvatske i Slavonije* (arheološki stadij), katalog izložbe "Mir i dobro – umjetničko i kulturno naslijeđe Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda", Zagreb, 2000, 173-190.
- Ljudevit IVANČAN, Ivan i Leonard de Cardinalibus, senjski biskupi 14. st., prije zagrebački kanonici, *Bogoslovska smotra*, 15, Zagreb, 1933, 104-108.
- Ljubo KARAMAN, *O djelovanju domaće sredine u umjetnosti hrvatskih krajeva*, Zagreb 1963.
- Vjekoslav KLAJIĆ, *Krčki knezovi Frankopani*, Zagreb, 1901.
- Drago KRMPOTIĆ, Kršćanski grobovi u džamiji, *Katolički list*, 31, Zagreb, 1894, 260-261.
- Milan KRUHEK, Utvrde Senjske kapetanije u XVI. st., *Senjski zbornik*, 17, Senj, 1990, 93-112.
- Milan KRUHEK, *Krajiške utvrde i obrana Hrvatskog kraljevstva tijekom 16. st.*, Zagreb, 1995.
- Ivan KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, *Nadpisi sredovječni i novovjeki*, Zagreb, 1891.
- Emilij LASZOWSKI, *Monumenta Habsburgica*, Zagreb, 1916/II; 1917/III.
- Radoslav LOPAŠIĆ, *Između Krke i Korane*, Zagreb, 1895.
- Radoslav LOPAŠIĆ, *Spomenici Hrvatske krajine*, Zagreb, (1914/I, 1916/II).
- Blaženka LJUBOVIĆ, *Inventarizacija i zaštita građe iz razrušene crkve sv. Franje u Senju* (rukopis), 1997.
- Blaženka i Enver LJUBOVIĆ, *Grbovi i natpisi na kamenim spomenicima Senja*, Senj, 1996.
- Enver LJUBOVIĆ, *Gradski i plemićki grbovi Senja*, Senj, 1998.
- Mile MAGDIĆ, *Topografija i poviest grada Senja*, Senj, 1877.
- Radmila MATEJČIĆ, Nošnje u Senju i okolici, *Riječka revija*, 3-4, Rijeka, 1962, 99-111.
- Andelko MIJATOVIĆ, Petar Kružić – kliški i senjski kapetan, *Senjski zbornik*, 17, Senj, 1990, 25-34.
- Manojlo SLADOVIĆ, *Poviest biskupijah senjske, modruške ili krbavske*, Trst, 1856.
- Ivan STOPAR, *Burgen und Schlösser in Slovenien*, Ljubljana, 1989.
- Gjuro SZABO, Arhitektura grada Senja, *Hrvatski kulturni spomenici – Senj*, I, Zagreb, 1940, 35-52.
- Đuro ŠURMIN, *Hrvatski spomenici*, I, Zagreb, 1989.
- Pavao TIJAN, Grad Senj u povijesti i kulturi hrvatskoga naroda, *Hrvatski kulturni spomenici – Senj*, I, Zagreb, 1940, 11-34.
- Mirko VALENTIĆ, *Kameni spomenici Hrvatske*, Zagreb, 1969.
- Marko VEGO, Sredovječni bihački latinski spomenici iz XVII vijeka, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu* (arheologija), 9, Sarajevo, 1954, 255-269.
- Melita VILIČIĆ, Arhitektonski spomenici Senja, *Rad JAZU*, knj. 360, Zagreb, 1971, 65-130.
- Ivan VRHOVEC, *Zgodovina mesta*, Ljubljana, 1891.
- Sergej VRIŠER, Renesansni viteški nadgrobnički v Sloveniji, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 7, Ljubljana, 1965, 195-204.
- Dijana VUKIČEVIĆ-SAMARŽIJA, *Srednjovjekovna umjetnost u franjevačkim samostanima, koji su pripadali provinciji sv. Ćirila i Metoda*, katalog izložbe "Mir i dobro"

– umjetničko i kulturno naslijeđe Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda, 12. I. – 23. IV. 2000, Zagreb, 2000, 150–171.

DIE BEWAHRTEN GRABSTEINE EINIGER SENJER UND DER FÜR DIE SENJER GESCHICHTE BEDEUTENDEN LEUTEN – IN SENJ UND ANDERSWO

Zusammenfassung

Grabsteine sind eines von den öftersten Artefakten des Mittelalters, und in dieser Hinsicht war Senj keine Ausnahme. Die Grabsteine wurden in der Pffar- und Klosterkirchen errichtet. Adelige Senjer, Fürsten Krker Frankopane, Uskokten und Bürger wurden unter solchen Grabsteinen in den Franziskaner Kirchen (der älteren außer den Festungsmauern, und der neueren "inter muros"), in der Dominikaner Kirche und anderswo begraben. Wegen verschiedener Bedrängnisse (unter denen die Bombardierung der Stadt Senj die grösste war), des Umbauens und der unzureichenden Kenntnisse von der Bedeutung dieser Grabsteine, wurden viele dieser Grabsteine devastiert.

Der Autor hat in diesem Artikel ausführlich beschrieben die Grabsteine aus Senj und jene von Senjern oder von anderen Leuten die für Senj bedienstvoll waren und wurden außer dieser Stadt begraben. Er bearbeitet die Periode vom 14./15. Jahrhundert bis zur Mitte des 16. Jahrhunderts. Im ersten Teil beschreibt der Autor die Grabsteine von der Senjer Patrizierin Sipurisa, von Ižota d'Este – der Frau von Stjepan Frankopan – und von dem Dominik Betričić, sowie das Fragment eines Grabsteines, das heute im Stadtmuseum von Senj bewahrt wird.

Im zweiten Teil werden die Namen von Martin Mojsijević, Luka Sartoč-Krajač, Petar Kružić, Erasmus Schairer und Ivan Lenković analysiert.

THE GRAVESTONES OF SOME SENIANS AND SOME OTHER PERSONS IMPORTANT FOR THE HISTORY OF SENJ, PRESERVED AT SENJ AND ELSEWHERE

S u m m a r y

The gravestones were one of the most frequent Middle Ages artefacts, so that neither Senj was the exception in that respect. The gravestones were erected in parochial or monastic churches, while the noble Senians, the princes Krčki Frankopani, Uskoks and ordinary citizens were buried under such gravestones in the Franciscan churches (the older one outside the town walls, the newer one "intra muros"), in the Dominican church of St. Nicholas, in the Cathedral and elsewhere. Due to various disasters, specially German bombing in 1943, then because of various reconstructions and also because of the lack of understanding the importance of such gravestones, a great number of them was destroyed.

The author here describes in details the gravestones from Senj and gravestones of Senians or other people important for Senj, which were buried outside Senj (period of Middle Ages from the 14th/15th c. to mid 16th c). In the part of his essay which elaborate the gravestones from Senj the author deals with the gravestones of the Senian patrician Sipurisa, the bishop Ivan de Cardinalibus, Ižota d'Este – wife of Stjepan Frankopan, Dominik Betričić and the fragment of one gravestone, which is now preserved in the City's Museum. Likewise, in the part elaborating the gravestones of Senians or the people important for Senj and were buried outside Senj, the author deals with the following names: Martin Mojsijević, Luka Sartoč-Krajač, Petar Kružić, Erazmo Schairer and Ivan Lenković.